

I. AZ EGYETEMI KÖNYVTÁR GYŰJTEMÉNYÉBŐL

BEREGSZÁSZI MAGDOLNA

EGY SUETONIUS-KÓDEX REJTÉLYE, AVAGY KI A NYITRAI CORRECTOR

Annak idején egy paleográfia-óra hívta fel a figyelmemet egy kódexre, mely állítólag Vitéz János keze munkáját viseli magán, a margón, illetve a sorok között található bejegyzések egy része ugyanis valószínűleg tőle származtatható. Ennek köszönhetően kezdtem foglalkozni az Egyetemi Könyvtárban található Suetonius-kódexszel, mely mindenképpen megérdemli a figyelmet, akár korvina, akár Vitéz János kódexe, hiszen – habár igaz rá az állítás, miszerint *recentiores semper deteriores* – mégis a magyar kultúra, a humanista műveltség olyan alkotása, amelyet nem csupán szövegkritikai szempontból érdemes értékelni. Ami miatt ez a kódex érdekes lehet, az egyfelől bizonytalan származása, hiszen lehet korvina is, vagy esetleg egy hazai magánkönyvtár értékes darabja. Ha az utóbbi eset igaz, akkor az is fontos kérdés, kinek a könyvtárából származik; másfelől a számos emendatio és glossza is érdekes, hiszen ezek legalább három, de inkább négy kéztől származnak, s főként az első három életrajzban fordulnak elő, és a kezek közül egyet biztosan azonosítani lehet. Mind az első, mind a második problémát megpróbáltam megoldani, de a kódex származása olyan nehéz kérdés, amelyet egyelőre kétséget kizáróan eldönteni nem lehet. Az emendátor(ok) személyét illetően viszont határozottabb választ lehet adni, mivel rendelkezünk összehasonlítási alappal, ilyen például az Egyetemi Könyvtár Tacitus-kódexe, melyben bizonyíthatóan Vitéz János bejegyzése szerepel.

A KÓDEX LEÍRÁSA

A vizsgált Suetonius-kódex a budapesti Egyetemi Könyvtárban található, a Cod. Lat. 13. jelzetet viseli. Tartalmazza a tizenkét császáreletrajzot. Csontos János még csupán a valószínű korvinák közé sorolja Suetonius

De duodecim Caesaribus-át.¹ Tény, hogy túl sok külső indiciumunk nincs arra, hogy megítéljük, valódi korvina-e. Azonban – legalábbis Csapodiné szerint – egész kiállítása megfelel annak, melyet az egyszerűbb corvinkódexekben találunk; belső jellemét – megmaradt iniciáléját –, valamint aranymetszését tekintve különösen annak az 1467-ben Firenzében Petrus Cenninius által másolt Curtius-kódexnek felel meg, mellyel a Jankovich-gyűjteményből mint kétségtelen korvinával már régebben rendelkezett az Országos Széchényi Könyvtár. A kódex leírása a következő: XV. századi pergamenkódex, a levelek egyhasábosak, 181 fóliót tartalmaz, ezek nem megfelelő sorrendben vannak kötve. A kódex mérete: 280x190 mm.

Egy arany iniciáléval rendelkezik, ez a 26. fólió rectóján található, Augustus életrajzának az elején. Az év nincs megjelölve, az elején csonka. Az első levél, amelyre általában Mátyás király címerét festették be, már akkor hiányzott, amikor Dethier látta a kódexet. Valószínűleg szándékosan tépték ki, hogy ne lehessen tudni a possessort.²

Az első szennylap üres, valószínűleg vissza volt hajtva és a kötéstáblára volt ráragasztva. Az egykori fa kötéstábla szúrágása is jól látható. Az első szennylap második felén található az „Iratus...” kezdetű bejegyzés. Az első szöveges fólió ki van tépve, a szöveg hiányzik, tehát csonka a quinio. A kódex 1-180-ig 18 quinióból áll, mindegyik custossal van jelölve a végén, kivéve az utolsót. A sorokat karcólással vonalzták, egy oldalon 29 sor van. A kódexet folyamatosan másolták. A Tiberius-életrajz a 60. rectón kezdődik, egy quinio utolsó lapján. A kódex régi aranymetszése az egykorú kötéshez ragasztott üres, beíratlan levelekkel együtt megmaradt, s így csak a régi táblák hiányoznak, melyeknek borítékát Dethier nem említi. Az aranymetszést illetően megjegyezzük, hogy a visszakerült „Panegyrici Veteres”, a „Curtius”, a „Florus” és a Farkas-féle „Ioannes Scholasticus” című kódexek aranymetszéseivel mindenben megegyezik, s így valószínű, hogy ezekkel együtt egy könyvkötő műhelyéből került ki.³

Kevésbé szépen van írva. Az írás jellegét tekintve humanista kurzív, egy kéz munkája. Írnoka *Petrus Cenninius*.⁴ A kódex korvina-volta mellett a legerősebb bizonyíték az lehet, hogy írásában

¹ CSONTOSI János: A Konstantinápolyból érkezett Corvinák bibliographiai ismertetése. In: Magyar Könyvszemle, 2. évf., 1877. – p.: 157–308, itt: 185–187.

² Fodor Adrienne véleménye

³ EK Cod. Lat. 12., Cod. Lat. 4., OSzK Clmae 344.

⁴ MEZEY László: Codices Latini medii aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis. – Budapest : Akadémiai, 1961. – p. 32–33.

kétségtelenül Petrus Cenninius keze vonására ismerünk.⁵ Erre már Csontos János is utalt.⁶ Berkovits is elismeri, hogy Cenninius írta a kódexet, de szerint nincs benne olyan nyom, ami alapján hiteles korvinának lehetne tekinteni.⁷ A hártya finom, a tükör vonalait punctoriummal húzták, még ma is tökéletesen láthatók. A fejezetek inscriptiói vörös maiusculával íródtak.

A kódex a második levéllel kezdődik, Iulius Caesar életrajzánál: „*iocum fuerat, afficeret. Vastante regiones proximas mitriade ne desiderare in discrimine sociorum videretur.*” (Hiányzik: „*Iulius Caesar divus annum agens sextum decimum*”-tól „*quod illis saepe minatus inter*”-ig. A hiány, az 1993-as Teubner-kiadást alapul véve, az I 4, 2-nél ér véget, 52 Teubner-sor hiányzik.) A 179. levél első lapján végződik: „*sicut sane brevi evenit abstinentia et moderatione insequentium principum.*”

SIT LAUS DEO. FINIS. τέλος. –
EXPLICIT DOMITIANUS IMPERATOR.
SUETONII TRANQUILLI DE DUODECIM CAESARIBUS LIBER
EXPLICIT.

A szövegben és a margókon gyakran találkozunk javításokkal, megjegyzésekkel, melyek piros, fekete és barna tintával íródtak. Számos görög nyelvű idézet és megjegyzés is található a margón, ezek vörössel vannak írva, s úgy tűnik, hogy a Nyitrán javított korvina correctorától származnak.⁸ Az a bizonyos nyitrai corrector, aki ebbe a kódexbe is belejavított volna, Vitéz János volt.⁹ Mezey László is megemlíti azt a lehetőséget, hogy Vitéz János emendálta ezt a kódexet.¹⁰

Az emendálás – Csapodiné szerint – nem feltétlenül bizonyítja, hogy a kézirat Vitéz János kódexe volt, de Buda elfoglalásakor, mikor a török csapatok magukkal vitték, már valószínűleg a budai királyi

⁵ Felmerülhet bennünk a kérdés, vajon Vitéz dolgoztatott-e Cenniniusszal? Csapodiné szerint (lásd CSAPODI Csaba, CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: *Bibliotheca Corviniana*. – Budapest : Helikon, 1981. – p. 40.) igen, de nem árulja el, hogy mely kódexekről lehet szó, így nem kapunk újabb támpontot a kódex pontos hovatartozására vonatkozólag.

⁶ CSONTOSI: i. m. (1 jegyzet). – p. 185–187.

⁷ BERKOVITS Ilona: *Magyarországi corvinák*. – Budapest, 1962. – p. 33.

⁸ CSONTOSI: i. m. (1 jegyzet). – p. 185–187.

⁹ Ez Csapodiné véleménye csupán, Fraknoi ennél a kódexnél nem említi, hogy Vitéz javította volna (FRAKNOI Vilmos: Vitéz János könyvtára. In: *Magyar Könyvszemle*, 3 évf., 1878. – p.: 190–201, itt: 190.)

¹⁰ MEZEY: i. m. (4. jegyzet), 32.

könyvtár állományába kellett tartoznia. Ezt a Suetonius-kódexet valószínűleg Vitéz János emendálta,¹¹ de nincs címlap, ami a possessort elárulja; mégis véleményünk szerint nem Vitézé volt – hiszen ő már két Suetonius-kódexszel rendelkezett –, hanem arról lehet szó, hogy Vitéz az emendálás ideje alatt magánál tartotta a kódexet, hogy összevethesse más Suetonius-kódexekkel, s így került el az ő könyvtárából máshová.

A kódexnek tizenkét kisebb, de azért nem kevésbé fényes iniciáléja volt, melyek miniatúrát képeztek, ezeket azonban, mint említettük – egynek kivételével – kivágták, s most csak üres helyeiket látjuk. E megcsonkítás által a szöveg is kárt szenvedett.

Külsejét tekintve 1470 előtt, de 1460 után íródhatott. A szöveget megelőző és követő tiszta hártyleveleken különböző kéztől származó jegyzetek állnak; az elsőn a következő disztichon található humanista minusculával, halványpiros tintával írva:

*„Iratatus recole quod nobilis ira leonis
In sibi prostratos se negat esse feram.”*

Az utolsó üres lap rectóján pedig a következő érdekes glossza áll:

„1484 17 Augusti In dicionem Regis Mathie per longam obsidionem tandem venit v' hel Imperialis c. Austrie.”

Ez utóbbi Bécsújhelynek Mátyás király általi meghódítására vonatkozik, s valószínűleg a kódex valamelyik tulajdonosa írta oda. Csapodiné szerint ezt a glosszát valaki Mátyás környezetéből írhatta be a kódexbe. Habár Csapodiné nem tartja lehetetlennek, a disztichon azonban valószínűleg nem származhat Cenninius kezétől, hiszen írását tekintve igencsak eltér Cenninius szépen formált betűitől. Vitéz sem írhatta bele, lévén az első sor harmadik verslába, amelynek spondeusnak kéne lennie, verstanilag rossz, s egy olyan műveltségű tudós, mint Vitéz, ilyen hibát biztos nem követett volna el. Viszont a felirat megtalálható az *Inscriptiones urbis Romae Latinae* I. kötetében,¹² és már a legrégebbi felirat-gyűjteményekben is szerepel, így például egy XV. sz. első feléből származó kéziratos összeállításban,¹³ továbbá egy XVI. sz. eleji

¹¹CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: Mátyás király könyvtárának scriptorai. Petrus Cenninius. In: Magyar Könyvszemle, 74 évf., 1958. – p.: 327–344, itt: 339.

¹²BORMANN, Eugen, HENZEN, Wilhelm (ed.): Corpus Inscriptionum Latinarum. 6/1. – Berlin, 1876. – p. xxvi, 75.

¹³Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek 114,3 (XV. sz. első fele). – f. 15v.

munkában is¹⁴. Nem tudjuk tehát, hogy miként került a kódexbe, és ki is írhatta bele, de érdemes lenne kideríteni.

A kódex kötése többek között megegyezik a Cod. Lat. 1-gyel, azaz piros szattyánbőrből készült török kötés, elől a keretben négy félhold található, középen Mátyás címere; hátul pedig a felkelő nap látható. Poncolt aranymetszéssel díszített. A szöveg kétségtelenül Petrus Cenninius írása. Külső jel nem árulja el hiteles voltát, de tudjuk, hogy Cenninius több hiteles korvinát is írt.

Cenniniusra jellemző a kellemes hatású vonalvezetés, a dekoratív külső forma. Kötött, szinte modernnek ható, álló, egyenes írással dolgozott, kalligrafikus, kurzívba hajló betűket, azaz humanista kurzív könyvirást használt. Rövid idő alatt készült el egy-egy művel; majdnem mindig quaterniókból álló íveket használt, az ívek végén az egy-két szóból álló *custosok* a szöveg irányára merőlegesek, de ezek mellett többnyire még betűket és számokat is alkalmaz.

Gyakran találunk kódexeiben szövegkiemeléseket, mint például a fol. 3 versón, ahol barna tintával, humanista, nagybetűs írással a PERDUELLIO szó van kiemelve. A szövegben a fejezetcímeket verzális, illetve antik kapitális betűkkel írja, ezek piros vagy piros-kék színűek. Majd mindegyik kódexben megtaláljuk a „*sit laus Deo*” és a *finis-τελος* szavakat. Érdekesség, hogy mind az öt Cenninius által írott kódex (a Suetonius-kódex is) az úgynevezett fehér indafonatos típusú miniatúrának azzal a fajtájával van díszítve, amelynek az a jellegzetessége, hogy az indafonatok közti részek piros, zöld és kék színnel vannak kitöltve, s valószínű, hogy ezeket Cenninius készítette. A kódex Firenzében készült, valószínűleg Vespasiano da Bisticci híres műhelyében, aki a legügyesebb miniátorokat és a legszebben író másolókat gyűjtötte maga köré. Jellemző műhelyére a már említett fehér színű indafonatok (*bianchi girari*), melynek közeit piros-kék-zöld szín tölti ki.¹⁵

Fontos még, hogy a Henszlmann-féle (kéziratos) lajstrom XIV. század alatt szintén felsorol egy Suetonius, mely negyedrében, papírra

¹⁴ APIANUS, Petrus: Inscriptiones sacrosanctae vetustatis. – Ingolstadii, 1533. – p.: 289,2.

¹⁵ CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: Európai kódexfestő művészet. – Budapest, 1981. – p. 36–37.

írva, préselt bőrkötéssel rendelkezett, s eleje ki volt szaggatva.¹⁶
Lehetséges, de nem valószínű, hogy ez azonos a fenti kódexszel.¹⁷

A KÓDEX FILOLÓGIAI ÉRTÉKE

Csupán a XV. századinál régibb kéziratok az egyedüliek, melyeknek a szöveg megállapításánál hasznát lehet venni, a XV. századbbeliek, melyeknek száma végtelen, (Párizsban 24, a Vatikánban 16, Bernben 2, Bázelen, Zürichben, Freiburgban, Bécsben egy, Budapesten egy), önálló beccsel nem bírnak. Mindazok az olvasataik, amelyek a Memmianus, a Vaticanus és a három régi családéinál jobbak, csak XV. századi tudósok coniecturáinak tekinthetők. Továbbá nem tartoznak a családok egyikéhez sem kizárólag, hanem hol az egyik, hol a másik olvasatait vették fel a szövegbe, tehát kontaminálva vannak. Természetesen a C (Corvinianus) is ezek közé tartozik, azaz szintén kontaminálva van. Olyan olvasatokat, amelyek csak a Memmianusban vagy a Vaticanusban, vagy csak ezekben és a Mediceusok egyikében, vagy csak a Mediceus tertiusban, vagy csak ebben és a Mediceus primusban találhatók, nem találunk C-ben, azaz a rosszabb kódexek közé tartozik.

Egyébként a kódex a XV. századi kódexcsaládoknak, amelyeket Roth jellemez,¹⁸ nem annyira az első felével (Basiliensis F, 1, 12. Vindobonensis 183; Perizonianus; Harlemensis; Corsendoncianus; Nonnianus; Lindenbrogianus; Ferrariensis; két Vratislaviensis; Parisini 5812. Suppl. Lat. 140; Sorb. 914. és a három editio princeps), melynek tizenegy jellemző variánsa közül csak négy van meg a kódexben, mint inkább második felével rokon (Pinellianus; Foucaultianus; Friburgensis „*quem reliquis sui generis meliorem esse deprehendī*”; Cortianus; Vindobonensis 2.), melynek tíz jellemző variánsa közül nyolc van meg a kódexben is. Habár tehát a kódex a XV. századi kéziratoknak nem azon osztályához tartozik, amelyhez a három editio princeps „*recentissimorum pessimorumque librorum, quales sunt Perizonianus et Harlemensis, propago*”, hanem a másikhoz, mely valamivel értékesebb, de mégis valószínű, hogy Roth helyesen tette, hogy nem tulajdonított sok tekintélyt

¹⁶ Az évszázad valószínűleg el van írva.

¹⁷ Csontos János véleménye szerint.

¹⁸ ROTH, Carl Ludwig: Suetonii De vita Caesarum libri VIII. – Lipsiae : Teubner, 1875. – p. XXXI-XXXII.

e XV. századi kéziratoknak. A kódex Ábel véleménye szerint annyiban érdekes, hogy némely kiadó coniecturáit már megtalálhatjuk benne (p. 60., 1 loco ed. Basil. 1533. *longo* helyett; p. 60, 12 *ab se* Beroaldus és C, de rasurában, melyben valószínűleg *ad se* állott; p. 105, 22 *his* helyett *iis* Ed. Rom. 2. / valószínűleg kódexből /; p. 127, 18. Roth *quercea*-t coniiciál, ez C-ben is megvan, a többi kódexben *quercica*, *quercica*, *quercina*, *querquea*, *quernea*, *aerea* van). Ábel véleménye szerint az efféle jó olvasatok a kódexet nem emelik a többi fölé és nem is teszik kívánatossá collationáltatását. Mindazonáltal úgy gondoljuk, hogy a korvínak nemzeti örökségünk részét képezvén mégis érdemesek arra, hogy foglalkozzunk velük, ha nem is annyira szövegkritikai értékük miatt, mint inkább beillesztendő azokat a kódexek családfájába, illetve hogy következtetéseket tudjunk levonni az emendatiókról, azok szerzőiről s így hazánk XV. századi humanista műveltségéről. A kódexben található összes életrajzot nem állt módomban megvizsgálni, hanem csupán a Tiberius-életrajzzal foglalkoztam behatóbban, mégpedig azért, mert ez – Julius Caesar életrajzával ellentétben – csonkítatlanul szerepel a kódexben. Másfelől itt találhatóak nagyobb számban azok a bejegyzések, emendálások, amelyeket az Egyetemi Könyvtár Tacitus-kódexével össze lehetett vetni, amely bizonyíthatóan Vitéz keze nyomát viseli magán.

A KÓDEX SCRIPTORA

Vizsgálódásaink alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy Mátyásnak fontos volt, hogy könyvtárának könyvei szép kiállításúak legyenek, és az udvarába sereglő tudósok igényeit is a legmagasabb szinten kielégítsék. Thaddeo Ugoletónak, a Corvina egyik könyvtárosának ránk maradt leveléből, melyet néhány kódexszel kapcsolatban írt, megtudhatjuk, hogy: „*scriptura elegans est, scriptores ipsos non ignaros esse censeo*”. Másutt pedig, ugyancsak Ugoletótól, megtudhatjuk, hogy: „*codex manibus viri Mediolanensis non indocti scriptus*”, azaz nem éppen műveletlen férfiú másolta a kódexet. De kevésbé tanult másolók is dolgoztak a Bibliotheca Corviniana számára. A könyvtár szépségének híre később, Mátyás király halála után is benne élt a köztudatban, és vonzotta is a látogatókat. A fennmaradt nyilatkozatok mindig az írás „*elegans*” voltát emelik ki, beleértve természetesen a kódexek miniatúra-díszét is. A fenti állítást támasztja alá Coelius Pannonius (1540) kijelentése is, mely szerint: „*Vidi tandem Bibliothecam illam celeberrimam Mathiae Corvini... Libri exquisitissimi et*

praetiosissimi... scriptura elegantia excellunt.” Egy másik kortárs, Pflugk, pedig a következőképpen vélekedett a kódexek szépségéről: „*elegantissimo caractere*” íródtak, minden egyes „*volumen eleganter scriptum et exornatum*”, és az egyes kódexek „*minutissimis litteris elegantissime scripta*”.¹⁹

Mátyás király budai könyvtárának kódexeiben aránylag korán, 1467-ben egy scriptor nevével találkozunk, aki két kötetben is megnevezi magát, de kézírását több kódexben is fel lehet ismerni. Ez a scriptor a firenzei Petrus Cenninius, akinek életéről, munkásságáról igen keveset tudunk. 1445-ben született Firenzében, halálának időpontja bizonytalan, 1478 körül, fiatalon halhatott meg. Cenninius humanista műveltséggel rendelkező másoló volt, és nemcsak a szöveget, hanem a miniaturadíszít is ő készítette. Később a nyomdászattal is kapcsolatba került. Atyja, Bernardo Cennini jónevű firenzei ötvös és vésnök volt; ő alapította az első firenzei nyomdát, betűket öntött, matricákat készített. Fiaival együtt kísérletezte ki a nyomtatás technikáját; egyetlen termékük a Servius Honoratus-féle Vergilius-kommentár volt (1471-72), ezt maga Petrus Cenninius emendálta; ez a tény is műveltségét támasztja alá, sőt verseiről is van tudomásunk, az egyik egy korvina kolofónjában olvasható.

Cenninius valószínűleg a két ország között fennálló szellemi és politikai kapcsolatok révén került kapcsolatba a királyi udvarral. Vélhető, hogy sokkal több korvinát írt, mint amennyi ránk maradt. Lehetséges, hogy személyesen is ismerte Janus Pannoniust. Scriptori munkássága igen fontos, mert az általa írott kódexek közül több bekerült a budai könyvtárba, néhányat pedig Olaszországban őriznek. A Magyarországra került öt kódex közül négy külső kiállítás és jelleg tekintetében igen közeli rokonságban áll egymással, az ötödik – írását tekintve – bizonyos szempontból eltér ezektől. Az öt kódex közül kettőben Cenninius meg is nevezi magát, a másik három viszont szignálatlan.

Az öt kézirat közül három kódex datált (1467), a másik kettő nem, de az írás hasonlít a dátumozottakra.²⁰ A dátumozott kódexek (időrendi sorrendben) a következők:

1. Curtius Rufus: De gestis Alexandri magni (OSzK, Clmae 160)

¹⁹ PFLUGK, Julius: Epistola ad Vitum a Seckendorf, praeter fata Bibliothecae Budensis librorum quoque ultima expugnatione repertorum catalogum exhibens. – Jenae, 1686.

²⁰ A Bibliotheca Corviniana 1990-es kiadásában Csapodiné már nyolcra teszi a Cenninius által másolt és szignált, hitelesnek tekinthető kódexek számát, de nem sorolja fel, hogy melyik az a nyolc.

2. Frontinus: Stratagemata
3. Blondus Flavius: Roma instaurata

Cenninius Ring Mihály szerint gyorsan és felületesen dolgozott, latin nyelvtudása közepes volt, de elég a szöveg megértéséhez és lemásolásához.²¹ A Bibliotheca Corvinianába került kódexei igen gyors egymásutánban készültek el, bár ezekben több helyen találunk olyan javításokat, amelyeket kétségkívül ő maga eszközölt.

A negyedik, és talán a legtöbb problémát nyújtó darab az Egyetemi Könyvtárban őrzött Suetonius (Cod. Lat. 13). Ez egyike a Törökországból 1877-ben visszakerült 35 kódexnek, melyet a tudomány csupán mint kétes korvinát tart nyilván. A hitelesség körül felmerült nehézségek legfőbb oka a kódex csonkítottsága (a címlap és az iniciálék hiánya); kolofónjában sem a másoló neve, sem dátum nem szerepel.

A SCRIPTOR JELLEMZŐI

Scriptorunk, ami a központosítást illeti, a sor végén mindig használ elválasztójelet. A mondat végét ponttal jelöli. A szövegben találunk még kettőspontot, illetve kétféle pontosvesszőt, az egyiknél a pont fölött van a vessző. A kettőspont vessző helyett szokott állni, a pontosvesszők közül az előbbi kevésbé összetartozó mondatrészeket választ el (pl. 60. recto 26.), tehát lehet pontosvessző, illetve kettőspont is, az utóbbi értelmezhető vesszőként és pontosvesszőként is. Néha egyszerű vesszőt is alkalmaz.

Nagybetűt csupán a mondat kezdetén használ, amúgy a személyneveket, földrajzi neveket stb. kisbetűvel írja. A személyneveket általában nem rövidíti, csakúgy, mint a hónapok nevét. Ligatúrái közül a legfontosabb és a legtöbbször használt az *et* (&), ezt egy adott szó végén is előszeretettel használja, például a 60. versón *nollet* helyett *noll&* áll, de a mondat kezdetén rendszeresen kiírja (pl. 62.v.). Az *etiam*-ot is ligatúrában közli, továbbá a *quod*, a *quam*, a *que*, a *qui*, olykor a *per* és a *pro* is rövidítve szokott szerepelni (pl. 62. v. *equitis*). A nazalizációt nem mindig rövidíti, de azért előfordul, pl. 63. recto: *venerant, orientem*.

Olykor – főleg sor végén – rövidíti az *-us* végződést (pl. 60. r. 21. *patribus*), illetve az *s-t*, egy kis vesszőt kanyarítva a magánhangzó fölé (pl. 61. r. 21. *triumphis*). Mint rövidítést meg kell még említenünk a *-rum*

²¹ RING Mihály: Bericht über die Curtius-Handschriften des ungarischen Nationalmuseums. – Budapest, 1873. – p. 1–7.

végződést, amit szintén nem rövidít mindig következetesen, pl. a 60. versón egymás mellett találjuk a *multorum* szót, kiírva, és a *claudiorum* szót, rövidítve. A *ct* betűkapcsolatot elég jellegzetesen írja Cenninius, egy kis farkincát kunkorítva a *t* betű tetejére. Az *ae* diftongus helyett nagyrészt *e* caudatát ír (e), , pl. 63. recto: *armenię*, ugyanezt időnként olykor *oe* helyett is alkalmazza. Előfordul, hogy kiírja a diftongust, pl. a *caesar* szónál mindig, de találunk rá máshol is példát. Van, hogy csak *e* betűt ír a diftongus helyett, nem tudni, hogy szórakozottságból-e, vagy pedig nyelvi hiányosságokra vezethető-e vissza ez a jelenség (pl. 62. r. *rome*; 63. r. *cepionem*).

Hasonlóan hadilábon áll a scriptor a *ti*, illetve a *ci* használatával, például a 60. rectón a *patritios* szót találjuk, illetve a *tacio-t*, *patricios* és *tatio* helyett. Ez valószínűleg nyelvi hibákra vezethető vissza. A masc. sing. genitivusát, illetve plur. nominativusát mindig *-ii*-vel írja *-i* helyett (pl. 61. v. 6. *tiberii*). Az egybeírás, illetve a különírás olykor szintén ingoványos területnek bizonyul számára, például a 60. verso 8. sorában az *utparum* szót találjuk, de szép számmal akadnak egyéb példák is.

A RUBRICÁK, INICIÁLÉK JELLEMZŐI

A kódexből kivágták az iniciálékat, kivéve azt, amelyik az Augustus-életrajz elején található. A rubricák capitalis betűkkel íródtak, felváltva piros, illetve barna tintával. A 165. fólió versóján a rubrikátor VITELLIUS AULUS nevét írta be, egy olvasó pedig, valószínűleg Vitéz János, a Vespasianus nevet írta fölé piros tintával.

A CORRECTOROK ÉS MÓDSZEREIK

A kódexben legkevesebb három corrector keze nyoma különíthető el világosan: az első corrector (C^1) piros tintával dolgozott, kiemeli a margón a neveket, jellegzetessége, hogy egy-egy pontot tesz eléje és utána. A kiemelések precízen vannak egymás alá elhelyezve, s mindig egyenlő távolságra vannak a szövegtől. A lapfejen címfeliratokat helyez el (Tiberius, Augustus). Nagyon valószínű, hogy a scriptorium emberével állunk szemben, s ő töltötte ki piros betűs görög szöveggel az üresen hagyott helyeket. A második corrector (C^2) hol barna tintával, hol barnáspirossal, hol feketével dolgozott, írása, főként visszakanyarodó *h* betűje jellegzetes. A barna és fekete tintával a sorok között és a margón is dolgozott, a barnáspiros tinta csak a margón fordul elő. Szintén kiemel szavakat, mondatrészeket, a sorokat sokszor kapcsos zárójellel köti össze.

A 6. rectón az *in carcerem* szavakat emeli ki, barnáspirossal, a hiányzó caudákat főleg az első két életrajznál igyekszik kirakni, a 27. rectón feketével kiemeli a margón a *vicinates* szót, és a *pena* szó fölé egy *o* betűt helyez el. A 63. rectón barnával ő emelte ki a Pannonicum szót. Ez a corrector lehetett Vitéz János. Van még egy correctorunk (C³), aki halványbarna tintával dolgozott a margón és a sorok között is. Feltételezhető még egy negyedik kéz nyoma is a kódexben, aki vastag betűkkel, világosbarna tintával írt, ám csupán egy-két helyen bukkanni a nyomára.

EREDMÉNYEK

Ahogy azt dolgozatom elején célként kitűztem, megpróbálom a kódexet a Suetonius-kódexek ágas-bogas családfájában elhelyezni. Az eredmény – minthogy a kódexből csupán egy életrajzt vizsgáltam meg szövegkritikai szempontból – természetesen módosulhat a többi életrajz tanulmányozása esetén; de a javításokat igyekeztem összességében megvizsgálni.

A KÓDEX EGYÉNI OLVASATAI

A kódex nagyszámú, mintegy 422 egyéni olvasattal rendelkezik, s ezen kívül még jó néhány omissával vagy betoldással. Ezeket összevettem a bécsi Suetonius-kódex szövegével, s az egyéni olvasatok mintegy 60%-a megvan abban a kódexben is. Az összevetés eredményeit a későbbiekben szándékozom ismertetni, egyelőre az egyéni olvasatokról annyit, hogy az a 40%, ami nincs meg az ÖNB kódexében, vagy scriptorunk véletlen tévesztése, amit az sokszor ki is javított; esetleg helyesírási sajátosság, mint pl. a *subicere*-*subiicere* típusú írásmód, vagy az *y-i*, *ti-ci*, *m-n* váltakozása, hehezet kitétele-elhagyása stb.

A KÓDEX SZÖVEGÉNEK RÉTEGEI

A rendelkezésemre álló kritikai apparátusok hiányos volta miatt nem állt módomban az összes olvasatot csoportosítani, de nagy részüket mégis sikerült egyik vagy másik kódexcsoportba besorolni. Először az omissákat próbáltam segítségül hívni, meghatározandó, hogy a kódex melyik csoporttal is áll leginkább rokonságban. Ám sajnálatos módon a kódex omissái többségükben egyéni olvasatok, pl. a scriptor kihagy egy

ut szócskát (ld. 72. recto 19.: et ut-et), vagy a rubrikátor nem írja be a kihagyott helyre a görög szót (ld. 67. recto, 29. sor); kisebb részük az ÖNB Suetonius-kódexéből is hiányzik, mint például a 72. recto 19. sorából hiányzik öt szó: *Nam neque amplius rediit*, de a kritikai apparátus ezeket az omissákat nem említi meg, tehát nem tudni, melyik kódexre mennek vissza, csupán feltételezhetjük, hogy valamelyik XIII-XIV. századi kódexben bukkanhattak fel először. Csak az omissák harmadik része fordul elő más, az apparátusban meglévő kódexekben is. Fontosnak tartanám megemlíteni, hogy a **V** és **G** kódexekben fordul elő a legtöbb omissa, ezek azonban soha nem egyeznek a kódex omissáival.

A harmadik csoportba tartozó omissák sem segítenek sokat a kódex besorolásában, hiszen ha egy adott kódexre/kódexcsoportra lenne visszavezethető a kódex, akkor ugyanazok az omissák fordulnának elő itt is, ott is. Ezzel szemben például a 69. verso 17. sorában a kódexből és **Π**, **Q**, **ε**, **R**-ből is hiányoznak a *me paenitet* szavak, míg a 73. recto 1. sorában az *ore* szó megvan a kódexben, de **Π**, **Q**, **ε**, **R** omittálja. Előfordul olyan is a 62. verso 11. sorában, hogy csupán **Q**, **ε**-ből hiányzik a *M. agrippa genitam*, de a kódexben megvan, s ez azt a feltevést erősítheti meg bennünk, hogy a kódex főként **Π**-t követi. A görög szöveg sokszor hiányzik a **Π**, **Q**, **ε**, **R** kódexekből, mint például a 67. verso 10. esetében, ám a kódexben -- a fent említett esetet kivéve -- mindenütt megvan. Ez arra enged minket következtetni, hogy a görög szövegek egy másik ágból kerülhettek be a kódexbe. A kódex omissái nem egyeznek az **L**, **P**, **O**, **S**, **T** kódexek omissáival sem (ld. 71. recto 23.: e **G**, **Π**, **Q**, **R**; om. **V**, **L**, **P**, **O**, **S**, **T**). A csekély számú omissa megvizsgálása tehát nem vitt minket előre a tekintetben, hogy melyik kódexcsoportba is sorolhatjuk leginkább a kódexet, csupán azt az eredményt könyvelhetjük el, hogy a **V**-ből biztosan nem származik közvetlenül, hiszen a **V**-ben lévő nem csekély számú omissa egyszer sem fordul elő a kódexben. Térjünk át tehát a többi olvasat vizsgálatára.

Nagyon ritkán, mindössze 10 esetben fordul elő olyan, hogy a kódex csupán egy kódex olvasatával egyezik, általában több kódexével szokott egyezni, és sokszor vannak átfedések is. A Memmianus (**M**) olvasataival a kódex olvasatai 90 esetben egyeznek, 2 esetben kizárólagosan. A Gudianus (**G**) olvasatai 151 esetben egyeznek a kódex olvasataival, 1 esetben kizárólagosan. A Vaticanus (**V**) 134 esetben mutat egyezést a kódex olvasataival. A három kódex közös olvasataival (**M**, **G**, **V**) a kódex olvasatai 78 esetben egyeznek.

A következő nagyobb csoportot alkotó kódexek közül a Laurentianus 68.7 (**L**) olvasataival 54 esetben egyeznek a kódex olvasatai, a Parisinus 5801 (**P**) olvasataival 48 esetben, a Laurentianus 66.39 (**O**) olvasataival 53 esetben, a Montepessulanus (**S**) olvasataival 43 esetben, míg a Berolinensis (**T**) olvasataival 65 esetben, és ezek közül 3 a kizárólagos egyezések száma. Ennek a második kódexcsoportnak a közös olvasataival (**L, P, O, S, T**) 52 esetben egyeznek a kódex olvasatai, ebből a kizárólagos egyezések száma 2.

A harmadik csoport kódexei közül a Parisinus 6116 (**Π**) olvasataival 62 esetben egyeznek a kódex olvasatai, ebből 1 a kizárólagos egyezések száma. A Parisinus 5802 (**Q**) olvasataival 70 esetben egyeznek meg a kódex olvasatai, 2 a kizárólagos egyezések száma. A Regius Londinensis (**R**) olvasataival 36 esetben mutatnak egyezést a kódex olvasatai. A harmadik kódexcsoport közös olvasataival (**Π, Q, R**) 110 esetben egyeznek a kódex olvasatai, ebből 16 a kizárólagos egyezések száma. Végül a második és harmadik kódexcsoport (**L, P, O, S, T, Π, Q, R**) közös olvasataival való egyezések száma 152, ebből 4 a kizárólagos egyezések száma. Ehhez a csoporthoz tartozik még a XIII. századi Suessionensis is (**ε**), mely általában **Π, Q, R**-rel együtt fordul elő, ritkábban **Q**-val és **R**-rel együtt, olykor **V**-vel, vagy **M, G**-vel hoz azonos olvasatot. Olvasatai csupán akkor egyeznek meg a kódex olvasataival, ha a harmadik csoport kódexeivel szerepel együtt.

Ebből a statisztikából kitűnik, hogy az első csoportba tartozó kódexek ugyan meghatározóak a kódex esetében, hiszen nagy az egyezések száma, de általában ezek az olvasatok úgy egyeznek meg, hogy pl. a **V** omittál egy szót, és az az összes többiben megvan. Ha tehát mondjuk a kódex egy olvasata egyezik **M**-mel vagy **G**-vel, akkor szinte mindig egyezik **L**-lél vagy egy más kódexszel is. A három kódex közös olvasataival való egyezések száma pedig csak 78, ami arra enged következtetni, hogy azok a jó olvasatok, amelyek kizárólagosan ezekben a kódexekben őrződtek meg, nem kerültek át a későbbi, XII-XIII. századi kódexekbe, majd onnan a XIV-XV. századiakba, melyek a kódex ősei lehetnek. Ezzel szemben a második és harmadik kódexcsoport már jóval nagyobb szerepet játszik a kódex esetében. Meghatározó a két Laurentianus is (**L, O**), a Montepessulanus nem annyira, de leginkább a XIV. századi Berolinensis (**T**) olvasatai mutatnak nagyszámú egyezést. A második kódexcsoport közös olvasataival való egyezések száma csupán azért 52, mert számos közös olvasat található a második és harmadik kódexcsoport közös olvasatai között. A harmadik kódexcsoport talán a

legfontosabb a mi a kódexünk szempontjából. Főként a két Parisinus (Π, Q) szerepe jelentős, a londoni kódex elhanyagolható a maga csekély számú egyezésével, hiszen főként akkor egyezik a kódex szövegével, amikor a másik két kódex is egyezést mutat. Ami a leginkább bizonyítja a kódexnek a harmadik kódexcsoporttal meglévő rokonságát, az az, hogy 110 a közös olvasatokkal meglévő egyezések száma, és 16 a kizárólagos egyezések száma. A kódex öse tehát valószínűleg eme két párizsi kódex valamelyikéről lehetett másolva, netalán mind a kettőről. A második és harmadik kódexcsoport közös olvasataival való egyezések száma 152, ami azt bizonyítja, hogy a kódex szövegének a legmeghatározóbb rétegét ez a két kódexcsoport alkotja. Olykor G is csatlakozik ezekhez a közös olvasatokhoz, mint például a 74. recto 6. esetében, ahol is *necessitatum* olvasatot hoznak a G, L, P, O, S, T, Π, Q, R kódexek, és a 76 recto 27. esetében, amikor mind a nyolc kódex a *hostes* olvasatot hozza. Ha összeadjuk azon olvasatok számát, amelyek a második, illetve a harmadik kódexcsoport közös olvasataival, továbbá a második-harmadik kódexcsoport közös olvasataival egyeznek, akkor 314-et kapunk, ami szembeállítva az első kódexcsoport közös olvasataival való egyezések számával (78) fényesen bizonyítja, hogy a kódex leginkább ezzel a két előbbi kódexcsoporttal áll rokonságban, ezek közül is leginkább a három Parisinusszal, a két Laurentianusszal és a Berolinensisszel.

Adalékként jegyzem meg, hogy a kódex néha correcturákra visszamenő olvasatot is tartalmaz, mint például a 68. verso 10. sorában: **iis S¹**, de ezt az egy esetet leszámítva mindig más kódexekkel együtt fordulnak elő ezek az olvasatok. Ebben az esetben is csak arról lehet szó, hogy scriptorunk -- vagy a kódex őseinek scriptora -- S¹-től függetlenül használta az *iis* variánst.

Ami az általam az apparátusba felvett XIV-XV. századi kódexeket illeti,²² a 121 rendelkezésemre álló szöveg hely megvizsgálása után arra az eredményre jutottam, hogy a kódex ezek közül elsősorban a XV. századi, vatikáni Vaticanus Lat. 3336.-tal (V₃₆) mutat egyezést, mégpedig 88 esetben, másodsorban a szintén XV. századi Urbina Lat. 457-tel (U) egyezik, mégpedig 80 esetben, harmadsorban a szintén XV. sz.-ban (1466) másolt Vaticanus Lat. 1905.-tel (V₅), mégpedig 76 esetben, negyedsorban a Vatikánban lévő Ottobonianus Lat. 2008.-cal (O₂), 75 esetben, ötödsorban pedig a XV. századi, vatikáni Ottobonianus

²² SMITH, C. L.: A Preliminary Study of Certain Manuscripts of Suetonius' Lives of the Caesars. In: Harvard Studies in Classical Philology, 12. évf., 1901. – p.: 19–58, itt: 20–23.

Lat. 1562.-vel (**O₁**), 74 esetben.

Közelebbi rokona lehet még a kódexnek a Mediceus II. 64.8. (**M₂**), a XIII. század elejéről, illetve a Vaticanus Latinus 1860. (**V₀**), melyet valószínűleg 1313 táján másoltak. Ezeken kívül még a Perizonianus 4.-gyel áll viszonylag közelebbi rokonságban a kódex, a XV. századból (**L₄**), továbbá a XIV. századi Bibl. Med. 64. 9.-cel (**M₅**) és a XIII. századi Bibl. S. Crucis XX. sin. 3.-mal (**M₄**) is. A legelsőt Ábel is megemlíti mint a kódex rokonát.²³ Távolabbi rokona lehet a kódexnek a Vaticanus Latinus 1905. (**V₅**), mely szintén XV. sz.-i, illetve a Lat. Regiae Suecorum 833. (**R₁**), a XIV. század végéről. Egyszóval az újabb, rosszabb szöveg hagyományú kódexek közül a kódex legközelebbi rokonai az Urbinas-csoportba tartozó kódexek (**V₃₆**, **U**, **O₁**, **O₂**), ami azért is figyelemreméltó tény, mert – ahogy a bevezetésben említettem volt – az **O₁**-ről feltételezhetjük, hogy annak idején a királyi könyvtár állományát gyarapította. Sajnos ez az ottoboni kódex nem állt mikrofilmen a rendelkezésünkre, így a kódexszel való rokonságát illetően nem tudunk bővebbet mondani. Távolabbi rokonai a kódexnek a firenzei csoportba tartozó kódexek (**V₀**, **M₂**, **M₄**, **M₅**).

A KÓDEXBEN TALÁLHATÓ JAVÍTÁSOK EREDETE

Nem volt könnyű feladat osztályozni a különböző bejegyzéseket, hiszen csupán Vitéz János bejegyzései különíthetők el teljes bizonyossággal a többtől. Mátyás udvarában számos külföldi (német, olasz) humanista megfordult, s ezek közül bárki elhelyezhetett egy-egy bejegyzést a kódexben. A Corvina könyvtárosai (Galeotto, Ugoletto) is beleírhattak a kódexekbe, de tőlük nem maradt fenn hiteles kézirat, s így – habár nem zárhatjuk ki, hogy valamelyikőjük végigment ezen a kódexen is – bizonyosat nem állíthatunk. Akár Janus Pannonius is belejegyezhetett ebbe a kódexbe, de tőle is csak egy hiteles aláírás maradt fenn, s annak alapján nem lehet a bejegyzéseket azonosítani.

A SCRIPTOR

Scriptorunk javításait meglehetősen nehéz elkülöníteni az 1-es számú correctorétól, hiszen mindketten csupán áthúzzák, vagy alápontozzák a

²³ ÁBEL Jenő: Corvincodexekről. In: Egyetemes Philologiai Közlöny, 2. évf., 1878. – p. 168.

szavakat; a különbségételnél inkább a javítás módja vezérelt minket. A scriptor igyekszik úgy javítani, hogy ne legyen feltűnő a javítás, azaz a szöveggel azonos tintát használ, javításai belesimulnak az írásképbe, úgy is mondhatnánk, hogy "rejtve javít". Sokszor előfordul, hogy újra leír egy-egy szót, vagy csak annak egy betűjét, a rontást át szokta húzni vagy alápontozza. A *h* betűket rendszerint kihagyja, ezeket általában C^3 pótolja.

AZ 1-ES SZÁMÚ CORRECTOR

Mint a bevezetésben leírtuk, C^1 valószínűleg a firenzei scriptorium correctora lehetett. Ő is többnyire alápontozással, illetve áthúzással javít, de kicsit másképp, mint a scriptor. A tinta szintén a szöveg tintájával azonos színű – csak egyszer piros –, tehát ő is igyekszik feltűnés nélkül javítani, míg az olvasók általában jól láthatóan, feltűnően javítanak, többnyire eltérő színű tintával. C^1 már egy-egy betűt is leír, például a fol. 66 rectón a *nihilominus* szót javítja *nihilominus*-ra, alápontozva a hibás betűt, s föléírva egy *i*-t.

Ez a corrector csak a legfeltűnőbb elírásokat vette észre, a komolyabb nyelvtudást igénylő javításokkal nem foglalkozott, esetleg nem is vette észre azokat. E kéz valószínűleg azonos a rubrikátorral, aki a margón lévő piros tintás lemmák nagy részét is írta. A fol. 60 versón a *multa* szót pirossal pontozza alá, nem pedig a szokott barna tintával, vélhetően azért, mert ugyanezzel a pirossal épp a lapszéli lemmákat írta, amikor a hibát észrevette.

A 2-ES SZÁMÚ CORRECTOR

Ahogy azt már a bevezetésben is leírtuk, ez a corrector lehetett Vitéz János. Az ő azonosításával viszonylag könnyű dolgunk volt, hiszen mind az Egyetemi Könyvtárban meglévő Tacitus- (Cod. Lat. 9), mind a Tertullianus-kódex (Cod. Lat. 10) nagy számban tartalmazza az ő bejegyzéseit. Ezeknek a végére beírta nevét, a javítás helyét és időpontját, valamint azt, hogy futva olvasta át ezt a két korvinát. A Suetonius-kódexben a legutolsó szöveges oldalon nem szerepel ilyen bejegyzés, ennek több oka is lehet. Azt a lehetőséget, hogy nem Vitéz emendálta a kódexet, kizárhatjuk, hiszen az írásképek, illetve a módszerek összevetése alapján biztosak lehetünk benne, hogy Vitéz is beleírt a kódexbe. Az viszont nagyon valószínű, hogy – míg az említett

korvinákat csupán egyszer nézte át – a Suetonius-kéziratot többször is átfutotta, javítgatta, s így már érthető, hogy miért írt egyszer piros, másszor barna, olykor meg fekete tintával is ebbe a kódexbe. Az is figyelemre méltó, hogy az első három életrajzban sűrűbben fordulnak elő bejegyzések, mint a többiben, de azért még a kódex vége felé is javítgat, míg a Tacitus- és Tertullianus-kódexben egyforma "sűrűséggel" fordulnak elő a bejegyzések. A három kódex széljegyzetei megegyeznek abban, hogy mindegyikben előfordulnak kapcsos zárójelek, melyek olykor tíz sort vagy többet is átfognak, a vesszők és a caudák gondosan ki vannak téve, ahol hiányoznak, egy-egy elveszett *e* vagy *o* betűt is pótol, továbbá gyakran kiemel a margón bizonyos szavakat. Ezzel szemben az is előfordul, hogy egy rossz szórendet állít helyre, macskakörömöt téve a szavak fölé (ld. 62. v. 12.), vagy magyaráz egy szót, pl. a 60. verso 21. sorában az *esse* szó fölé írja, hogy: *./ comedire (id est comedire)*; vagy, mint a 62. recto 16-17. sorában a szó fölé írja, hogy *al* (alias), és közöl egy másik variánst. Ez utóbbi bejegyzések arra utalnak, hogy egy másik Suetonius-kódex is lehetett Vitéz kezében, amikor dolgozott, hiszen, mint pl. a 73. verso 15. sorában is, úgy javít, hogy bejegyzése egy másik szöveghagyományra megy vissza, s a pusztá nyelvérték nem lett volna elég a javításhoz. Ha szövegsorrendet javít, azt jól javítja, az egyes szavakra vonatkozó variációi azonban nem mindig bizonyulnak helyesnek. Ennek ellenére a gondos munka és az odafigyelés szemmel látható. Amint az később kiderül, a kódex szövege nem a bécsi Suetonius-kódex alapján lett javítva. Ez az a pont, ahol tisztázhatjuk, hogy miért is nem szerepel a kódex végén Vitéz bejegyzése, s miért van az, hogy a bécsi kódex, mely Csapodiné szerint Vitézé volt, csupán az első három oldalon tartalmazza Vitéz bejegyzéseit. Ugyanakkor az Egyetemi Könyvtár kódexét Csapodiné, s előtte mások is, például Csontos, hiteles korvinának tekintették, csak Berkovits állította, hogy nem tekinthető bizonyítottan annak. S valóban, mire befejeztem a kódex vizsgálatát, bennem is felmerültek kételyek. A következő elmélet azonban tisztázhatja az esetleges bizonytalanságokat. Egyfelől szinte bizonyosra vehető, hogy a kódex eredetileg nem volt korvina, hanem Vitéz saját kódexe volt. A bevezetésben említettük, hogy Vitéz dolgoztatott volna Cenniniusszal,²⁴ s nem zárhatjuk ki, hogy megrendelt Firenzéből egy egyszerű kivitelű kódexet. Ez megmagyarázza egyfelől a kódex apró, dísztelen iniciáléját, másfelől pedig azt, hogy miért tudta többször is elolvasni, állandóan javítgatni. A királyi könyvtárból ugyanis

²⁴ Ld. fentebb 5. jegyzet.

csak annyi időre vehetett magához könyvet, hogy átfussa; másrészt fény derül arra is, hogy miért is hiányzik a korvinákra jellemző bejegyzés a kódex végéről – hiszen a saját kódexét főlegesen lett volna ellátnia ilyen bejegyzéssel. A kódex Vitéz halála után kerülhetett a Corvinába (nem egy ilyen eset volt), s ekkor már bárki szabadon "firkálhatott" bele. A bécsi kódex is Vitéz keze nyomát viseli magán, de csak az elején. Ez a kódex vélhetően nem volt Vitézé (mint ahogy azt Csapodiné vélte), hiszen a saját kódexét szorgosabban javította volna, hanem másvalakié, esetleg eredeti korvina is lehetett.

A 3-AS SZÁMÚ CORRECTOR

Ezt a correctort szép, karcsú, gömbölyded betűi alapján tudjuk azonosítani. Gondosan kiteszi a hiányzó *h* betűket, alul kis [^] jelzi a beillesztést. Tízszer javít bele ebbe az életrajzba, négy esetben főlegesen, pl. a *caritate* szót *charitate*-ra módosítja. Ugyanez a kéz javított bele feltehetően a bécsi Catullus-kódexbe is (ÖNB Cod. Lat. 224), hiszen ott is ugyanezeket a jellegzetes *h* betűket találjuk. Nem zárható ki, hogy ez a corrector Budán különböző klasszikus auktorok kódexeibe is beleírt.

A FELTÉTELEZETT 4-ES SZÁMÚ CORRECTOR

Ez a corrector mindössze egyszer írt bele a Tiberius-életrajzba, de az Augustus-életrajz valószínűleg több helyütt is viseli keze nyomát. Halványpiros tintával, szép humanista írással dolgozott.

ÖSSZEFOGLALÁS

Tekintettel arra, hogy a kódex szövegének csupán mintegy hatodát vizsgáltuk meg filológiai szempontból, a családfába történő besorolást a kódex további kutatása biztos módosítaná, finomítaná, de nagymértékben valószínűleg nem változtatná meg elméletünket. Tehát kijelenthetjük, hogy a kódex szövege semmivel sem rosszabb, mint a XV. századi más Suetonius-kódexek szövege, sőt, mivel a görög szövegek – egy kivétellel – mind megtalálhatók benne, még jobb szöveghagyományt is mutat, mint például az **M**₁, **M**₂, **L** és **R**, **ρ** kódexek, melyekben a görög szöveg

sokszor érthetetlen, hiszen a másoló nem is tudott görögül, és felülmúlja a XV. századi vatikáni kéziratok többségét is, minthogy azokból a görög szöveg teljes egészében hiányzik. A magyar klasszika-filológia szempontjából kétségkívül fontos lenne megvizsgálni a főként Vatikánban, illetve Firenzében található XIV-XV. századi Suetonius-kódexeket, főként az Urbinas- (U), illetve az Ottobonianus- és a Mediceus-kódexeket (O₁, O₂ és M₂, M₄), mert a kódexben két javítás is visszamegy ezen kódexek szövegére, a 2. recto 7. sorában az auctores szó van auctoresque-re javítva, a 16. recto 19. sorában pedig az adolescens szó fölé az adolescentis van írva, s ez utóbbi javítás akár Vitéztől is származhat.

A bejegyzéseket, javításokat illetően kijelenthetjük, hogy számos kéz írt bele a kódexbe, de biztosan csak Vitéz János írása azonosítható, illetve a scriptor, továbbá a scriptorium correctora/rubrikátora ismerhető föl. Rajtuk kívül még más is írhatott a kódexbe 1472-től kezdve egészen addig, amíg a kézirat a törökök kezébe nem került, de e használók azonosítása még várat magára.

A kódex származására vonatkozólag tehát kijelenthetjük, hogy – ellentétben az eddigi, általánosan elfogadott véleménnyel – az Egyetemi Könyvtár Suetonius-kódexe nem eredeti korvina, hanem Vitéz-kódex, s csupán később, Vitéz 1472-ben bekövetkezett halála után kerülhetett a királyi könyvtárba, mint oly sok más kódex. Emellett szól az, hogy Vitéz ugyan nem írta be nevét a kódex végére, de az írásmintákat összehasonlítva biztosan állíthatjuk, hogy többször is átolvasta a kódexet, és az ő bejegyzései szerepelnek benne. Nevét pedig feltételezésünk szerint azért nem írta be a kódexbe, mert az nem korvina volt, mint a Tacitus- vagy Tertullianus-kódex, hanem a saját könyve, s így nem tartotta fontosnak megörökíteni, hogy ő volt saját kódexének emendátora.

A bécsi kódexet megvizsgálva elmondhatjuk, hogy ez a kódex az az Egyetemi Könyvtárban található Suetonius közeli rokona, hiszen az egyéni olvasatok és omissák jó része egyezik vele. Az Egyetemi Könyvtár kódexének javításai nem a bécsi kódex szövegére mennek vissza. Sajnos azonban csak a Tiberius-életrajzot tudtuk összehasonlítani, azt is csak mikrofílmén, így az esetleges piros tintás bejegyzések rejtve maradhattak előttünk. Épp ezért érdemes lenne a többi életrajz szövegét is összevetni, s eredetiben megtekinteni ezt a kódexet. A bécsi kódexet illetően már említettük, hogy nem biztos, hogy Vitéz saját kódexe volt, hiszen csak az első három oldalon találjuk meg bejegyzéseit. De feltételezhetjük azt is, hogy ez a Suetonius-kódex is az ő kódexe volt,

csak már nem volt ideje javíthatni, hiszen lehet, hogy halála előtt kapta kézhez.

SUMMARY

The Suetonius Manuscript of the University Library deserves attention because of the question, whether it is a genuine Corvina-manuscript or a codex of János Vitéz (1408-1472) bishop of Esztergom. The manuscript itself is a monument of the Hungarian humanism, which we can consider not only with a view to textual criticism. This manuscript can be interesting for two reasons: its unexplained origin – whether it can be a Corvina or a piece of a valuable private library – on the one hand and because of the fact that it comprises some interesting glosses and emendations from various hands on the other. We can surely identify one of these correctors. During the research I tried to solve both problems, but to explore the origin of the codex is very difficult. The identity of emendators means the minor problem, because the handwriting of János Vitéz can be recognized among the notes because with comparison of the writing specimens we can establish, that some of the notes are his glosses. By reason of this we can say, that, in contrast with the earlier opinions, the Suetonius Codex isn't a real Corvina, but a codex of János Vitéz.

The work came into the king's library after the death of Vitéz in 1472. That is why Vitéz didn't take his signature at the end of the codex, while the book was his own, not a Corvina.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Sueton-Codex der UB verdient auf jeden Fall Aufmerksamkeit, egal, ob die Aufmerksamkeit ihm als Original Corvina oder als dem Codex des Graner Erzbischofs János' Kardinal Vitéz (1408-1472) gilt und obwohl der Spruch „recentiores semper deteriores“ auch in diesem Falle zutrifft,

ist er ohne Zweifel, ein wichtiges Werk der ungarischen und der europäischen humanistischen Kultur, der es verdient, nicht nur aus textkritischem Aspekt betrachtet zu werden. Der Grund, weswegen dieser Codex interessant sein mag, führt also vom Rätsel um die Herkunft herum bis zu den zahlreichen Emendationen und Glossen auf seinen Seiten hin, die mindestens von 3 eher aber von 4 verschiedenen Personen stammen, und hauptsächlich in den ersten drei Biographien vorkommen. Nur eine Schrift konnte sicher identifiziert werden.

Die Herkunft wirft also eine Reihe Fragen auf, die vorläufig noch nicht zweifellos beantwortet werden können. Was die Personen der Emendatoren anbelangt, so kann eine eindeutigere Antwort gegeben werden, die Eintragungen im Codex stammen zwar von verschiedenen Händen, aber die Schreibweise vom Kardinal Vitéz läßt sich trotz alledem mit großer Sicherheit identifizieren. Auf Grund dessen, kann behauptet werden, daß der Sueton-Codex im Gegensatz zu den bisherigen, allgemein akzeptierten Meinungen, keine originelle Corvina sondern ein Codex aus der Bibliothek vom János Kardinal Vitéz ist und nur später, erst nach dem Tod des Kardinals mit vielen anderen Codices in die königliche Bibliothek kam. Dafür spricht u.a., daß Vitéz seinen Namen zwar nicht eingetragen hatte, doch wenn man die Schriften vergleicht, sicher sein kann, daß er das Werk mehrmals durchgelesen und mit persönlichen Bemerkungen versehen hatte. Wir nehmen an, daß die Possessor-Eintragung deswegen fehlt, weil das Buch aus seiner eigenen Bibliothek stammte und er hielt es für nicht wichtig die Tatsache festzuhalten, daß er es emendiert hatte.